

Historia Slavorum Occidentis
2022, R. 12, nr 2 (33)
ISSN 2084-1213
DOI: 10.15804/hso220201

BERNADETTA MANYŚ (POZNAŃ)

ORCID: 0000-0002-2213-8508

GINTAUTAS SLIESORIŪNAS (WILNO)

ORCID: 0000-0001-5516-4035

Potwierdzenie testamentu wileńskiego złotnika Wincentego Sległa (1519). Przyczynek do dziejów elity mieszczańskiej Wilna i jej związków z Poznaniem

Słowa kluczowe: Wilno; Poznań; mieszczaństwo; złotnik; rzemieślnik; testament; potwierdzenie ostatniej woli

Keywords: Vilnius; Poznan; bourgeoisie; craftsman; testament; confirmation of the will

Abstract: In the following paper the author attempts to analyse the confirmation of the testament of the Vilnian burger – craftsman, goldsmith and town councillor – Vincenty Slegel, written in the 1519.

Testamenty mieszczańskie w ostatnich dziesięcioleciach budzą duże zainteresowanie wśród historyków. Owocem prowadzonych prac są liczne edycje źródłowe i szeroko zakrojona inwentaryzacja aktów ostatniej woli. Zarówno w Polsce, jak i na Litwie wydawane są zbiory testamentów¹ oraz dokumenty poszczególnych osób, w tym –

---

¹ *Testamenty mieszczan wojnickich 1599–1809*, oprac. P. Dymmel, Wojnicz 1997; *Testamenty mieszczan warszawskich od XV do końca XVII wieku. Katalog*, wyd. A. Bartoszewicz, A. Karpiński, K. Warda, Warszawa 2010; *Dług śmiertelności wypłacić potrzeba. Wybór testamentów mieszczan krakowskich z XVII–XVIII wieku*, oprac. E. Danowska, Kraków 2011;

mieszczan². Są one atrakcyjne dla historyków z wielu powodów, m.in. dostarczają cennych informacji o testatorze, jego rodzinie, kręgu bliskich mu osób, a także życiu codziennym danego ośrodka³. Wykorzystuje się je w badaniach nad szeroko pojętą

J. Krochmal, *Przemyskie testamenty staropolskie*, Rocznik Historyczno-Archiwalny VI (1989), s. 133–160; J. Muszyńska, *Testamenty mieszczan szydłowieckich 1638–1645*, [w:] *Szydłowiec – z dziejów miasta*, red. J. Wijaczka, Szydłowiec 1999, s. 15–34; K. Justyniarska, *Testamenty mieszkańców Krzyżanowic z XVI–XVIII wieku*, Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne 3 (2002), s. 327–340; D. Bogdan, *Testamenty szlacheckie i mieszczańskie z XVII wieku jako przejaw kultury prawnej Warmii*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4 (2004), s. 463–473; *Katalogi testamentów mieszkańców miast z terenów Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego do 1795 roku*, t. 1: *Testamenty w księgach miejskich wileńskich z XVI i XVII wieku*. Katalog, oprac. K. Frejlich; t. 2: *Testamenty mieszkańców miast Wołynia od końca XVI do początku XVIII wieku*. Katalog, oprac. N. Bilous; t. 3: *Katalog testamentów mieszkańców Brześcia i Grodna od XVI do początku XVIII wieku*, oprac. N. Sliż; t. 4: *Testamenty mieszkańców lwowskich z drugiej połowy XVI i z XVII wieku*. Katalog, oprac. O. Winnyczenko; t. 5: *Testamenty z ksiąg sądowych małych miast polskich do 1525 roku*, oprac. A. Bartoszewicz, K. Mrozowski, M. Radomski, K. Warda, red. A. Bartoszewicz; t. 6: *Katalog testamentów z krakowskich ksiąg miejskich do 1550 roku*, oprac. J. Wymulek; t. 7: *Katalog testamentów poznańskich z drugiej połowy XVI i z XVII wieku*, oprac. A. Karpiński, Warszawa 2017; U. Sowina, *Najstarsze sieradzkie testamenty mieszczańskie z początku XVI w. Analiza źródłoznawcza*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej (1991), nr 1, s. 3–25.

² E. Danowska, *W kręgu krakowskiego mieszczaństwa. Testamenty Barbary z Attelmajerów Belli z 1722 roku*, Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie (1999), r. XLVI, s. 83–109; też, „*Taka jest ostatniej woli mojej ordynacja*”. Testament Elżbiety Kuligowiczowej z roku 1709, *Teki Krakowskie* 4 (1997), s. 117–128; M. Ziemiński, *Testament rajcy krakowskiego Mikołaja Królaka (1628–1711) – źródło do dziejów kilku rodzin mieszczan krakowskich w drugiej połowie XVII i na początku XVIII wieku oraz położenia różnowierców w Rzeczypospolitej*, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej r. LVI–LVII (2006–2007), s. 97–117; tenże, „*Wszystko w egzekucyjnej mieć chcę bez wszelakiej odwłoki*”. Testament mieszczki krakowskiej Zofii z Ambrozowiczów z 1668 roku, Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie r. L (2005), s. 27–52; A. Falniowska-Gradowska, Z. Noga, *Testament Jana Sroczyńskiego*, [w:] *Jan Sroczyński (1614–1696), mieszczanin krakowski i dzieje jego fundacji*, Rocznik Krakowski 67 (2001), s. 19–47; A. Ragauskas, *Karaliaus sekretoriaus medicinos daktaro Motiejaus Vorbeko–Lettowo (1593–1663) testamentas – šaltinis įžymiojo vilniečio biografijai*, [w:] *LDK: Lietuvos Didžiojo Kunigaikštystės istorijos studijos*, Vilnius 2001, s. 44–59; L. Anužytė, *Maro meto (1602) Merkinės miestiečių testamentai*, [w:] *Lietuvos miestų istoriniai šaltiniai*, t. 3, Vilnius 2003, s. 95–110; R. Varsackytė, *Laikysena mirties akivaizdoje: kauniečių testamentai XVII–XVIII a.*, [w:] *Kauno istorijos metraštis*, t. 8, Kaunas 2007, s. 85–95.

³ F. Stolot, *Testament Tomaszka Nikla. Przyczynek do dziejów pińczowskich warsztatów budowlanych i kamieniarsko-rzeźbiarskich na przełomie wieków XVI i XVII*, Biuletyn Historii Sztuki (1970), nr 3–4, s. 227–244; W. Kowalski, *Testament daleszyckiego rajcy z 1637 roku*, Studia Kieleckie 45 (1985), nr 1, s. 129–135; J. Wijaczka, *Testament Tomaszka Wróbla, miesz-*

obyczajowością, do analizy związków genealogicznych, a także w pracach poświęconych dziejom miast i mieszczaństwa⁴.

Stanowiący przedmiot niniejszych rozważań dokument, to potwierdzenie sporządzonego w 1519 r. aktu ostatniej woli⁵ przez Wincentego (Vincentego) Sległa (zm. 1519 r.) złotnika wileńskiego niemieckiego pochodzenia⁶. Birutė Rūta Vitkauskienė wskazuje, że Wincenty i jego młodszy brat Wolfgang „Schtaglowie czy Schleglowie (Stagel, Schlegel)” należeli do grona tych rzemieślników, którzy odpowiedzialni byli za powołanie do życia w stolicy Wielkiego Księstwa Litewskiego najstarszego cechu – złotników⁷. Odnaleziony w Metryce Koronnej dokument stanowi zatem aktualnie najstarsze potwierdzenie testamentu, który został napisany przez wileńskiego mieszczanina, rzemieślnika, złotnika i jednocześnie rajcę miejskiego⁸.

---

czanina szydłowieckiego (jako aneks artykułu) *Legaty na rzecz kościoła w Szydłowcu z XVII wieku*, [w:] *Z dziejów parafii szydłowieckiej*, red. tenże, Szydłowiec 1998, s. 17–36; tenże, *Testament Moszka Kuszłowica z Kozienic z 1760 roku*, Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne 2 (2001), s. 179–184; K. Justyniarska, *Testament mieszczanina przedborskiego Łukasza Janczurkowica z 1668 roku*, Almanach Historyczny 3 (2001), s. 189–195, S. Kazusek, *Testament mieszczanki żarnowskiej Agnieszki Frejeckiej z 1755 roku*, Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne 15 (2014), s. 127–135.

⁴ Zob. *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, red. M. Bogucka, H. Samsonowicz, Wrocław–Warszawa–Kraków 1986, s. 371, 374–376.

⁵ *Confirmatio testamenti Vincenty Slegel aurifabri vilnen.* (1519), Archiwum Główne Akt Dawnych [dalej AGAD], Księgi Wpisów (Libri Inscriptionum) Metryki Koronnej [dalej MK] 33, k. 476–480. Informację o tym dokumencie odnajdujemy *Matricularum Regni Poloniae summaria*, ed. T. Wierzbowski, Warszawa 1910, pars IV, vol. II, s. 213, nr 12302.

⁶ W historiografii nazwisko to zapisano również jako: Slakier, Schlegel, Stagel, zob. B.R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie ludzie i dzieła XV–XVIII wieku*, Warszawa 2006, s. 47, przypis 97. U G. Błaszczyka nazwisko to zapisano jako Stagel, zob. G. Błaszczyk, *Pochodzenie złotników wileńskich do końca XVI wieku*, Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica 11 (2005), s. 134. W *Rzeczowym spisie złotników wileńskich kon. XV–1. poł. XVI w.* B.R. Vitkauskienė zapisała przy nazwisku Slegel „germanus”. Ponadto Autorka nazwisko to wiąże ze Slakierami pochodzącymi z Wirtembergii, zob. też, *Złotnictwo wileńskie ludzie i dzieła XV–XVIII wieku*, Warszawa 2006, s. 36, 47, przypis 97. Autorka ta nie zgadza się z tezą wysuniętą przez G. Błaszczyka, jakoby Slegelowie pochodzili z Żagania, zob. G. Błaszczyk, *Pochodzenie złotników...*, s. 134.

⁷ B.R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie...*, s. 46–47; zob. też litewskojęzyczne opracowanie wileńskiego złotnictwa: E. Laucevičius, B.R. Vitkauskienė, *Lietuvos auksakalystė. XV–XIX amžius*, Vilnius 2001.

⁸ M. Klovas w swojej pracy wskazał, że pierwszym testamentem był dokument spisany 25 I 1520 r. w Wilnie przez Morkusa Petravičiusa (LMAVB RS, f. 6, b. 114), zob. M. Klovas, *Ad perpetuam rei memoriam. Privatūs dokumentai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje*, Vilnius, 2021, s. 483, nr 1520. Testator, obywatel Wilna i kupiec,

Warto zauważyć, że jak dotąd nie stanowił on przedmiotu zainteresowania ze strony badaczy zajmujących się historią wileńskiego cechu złotniczego czy testamentów.

Jak już zasygnalizowano, potwierdzenie aktu ostatniej woli bohatera niniejszego tekstu zostało wpisane do Metryki Koronnej, a nie, jak byśmy się spodziewali, Metryki Litewskiej⁹. Przykład ten pokazuje, że choć zbiera ona dokumenty do dziejów Korony, to stanowi jednocześnie interesujące źródło do badania historii i mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego¹⁰. Wartość analizowanego dokumentu jest tym większa, że jak dotąd nie odnaleziono oryginału testamentu. Niniejsze potwierdzenie dostarcza zatem wielu istotnych informacji na temat życia i działalności złotnika, rzemieślnika, rajcy miejskiego w stolicy Wielkiego Księstwa Litewskiego na początku XVI w., a więc stulecia, w którym Wilno przeżywało swój największy rozkwit.

Akt potwierdzenia testamentu składa się z odpowiednich części, które wskazują na kolejne etapy powstawania omawianego dokumentu. Królewskie potwierdzenie zawiera zatem skrócony tekst testamentu, spisany w domu już spowitego chorobą Wincentego Sległa, potwierdzony przez wileńskiego wójta i kilku ławników oraz odczytany przez przełożonego klasztoru Św. Ducha w Wilnie. Wydarzenie to miało miejsce 20 VIII 1519 r. (*Sa[b]bato ante Bart[h]olomei in domo domini Vincentii Slegel Consulis et Aurifabri Vilnensis [...] Anno Domini Millesimo quingentesimo decimo nono*). Ponadto znajduje się w nim informacja o potwierdzeniu testamentu mieszczanina przez wójta i ławników, które nastąpiło 14 X 1519 r. (*Dattum Vilne feria sexta ipso die Sancti Calixti, Anno quo supra*). W tej części odnajdujemy również wpis dotyczący zgłoszonych przez brata testatora pretensji odnośnie do dyspozycji majątkiem. Wileńskie potwierdzenie miał podpisać notariusz (pisarz) wileński Urban Klajberg. Królewskie potwierdzenie zostało wydane w Krakowie 2 XI 1519 r. (*ipso die commemorationis animarum. Anno domini millesimo quingentesimo decimo nono. Regni nostri anno tredecimo*). Wspomnianą, skróconą wersję testamentu przywołano w dokumencie wileńskiego wójta i ławników z 14 października. W tym ostatnim

---

to nie kto inny, tylko ławnik wileński Marek Piatrowicz, wzmiankowany w potwierdzeniu testamentu Wincentego Sległa jako „*Marcum Pijatrowijcz*”.

⁹ Poszczególne tomy Metryki Litewskiej są wydawane systematycznie od 1987 r. Doczekała się ona opracowania, zob. A. Dubonis, D. Antanavičius, R. Ragauskienė, R. Šmigelskytė-Stukienė, *The Lithuanian Metrica: History and Research*, Boston 2020. Nie można tego samego powiedzieć o Metryce Koronnej, która nadal czeka na opracowanie.

¹⁰ O stanie badań i sposobie udostępniania zob. K. Łopatecki, *O sposobach udostępniania zawartości ksiąg metryk królewskich*, *Zapiski Historyczne* 86 (2021), z. 3, s. 139–158.

czytamy, że tekst testamentu zostanie podany „słowo w słowo” (*continuando omnia huiusmodi cedule testamentarie de verbo ad verbum ut sequitur*). Odnotować jednak należy, że tak się nie stało. Notariusz dokonał jego skrótu, pozostawiając tylko część dotyczącą rozporządzenia ciałem i majątkiem. Ów zapis pozwala analizować testament wileńskiego złotnika pod kątem treści, lecz nie pod kątem budowy dokumentu (dyplomatyki). Nie ma też informacji o przyłożeniu pieczęci do testamentu, ani o wpisaniu go do ksiąg miejskich.

Jak dotąd nie udało się ustalić, kiedy Wincenty przybył do stołecznego miasta Litwy. Wydaje się, że był on w nim obecny co najmniej od schyłku XV w., kiedy to spisane zostały artykuły cechu złotników¹¹. Jego małżonką była Barbara, córka Jana Walkera (zm. przed 1489 r.)¹², kupca poznańskiego, który, jak wskazuje G. Błaszczuk, prowadził liczne operacje handlowe z Gdańskiem, a także kupcami z innych części Europy, w tym również z terenów Wielkiego Księstwa Litewskiego¹³. Zauważamy, że przez Poznań na początku XVI w. przechodziły drogi łączące środkowo-zachodnią Europę z Wielkim Księstwem Litewskim, a dalej z Rosją¹⁴. To na wiek XV oraz pierwszą połowę XVI w. przypadła intensyfikacja obrotów handlowych między Poznaniem a Wilnem, które wysunęło się na główny ośrodek targowy Europy Wschodniej, skupiając w murach handel moskiewsko-nowogrodzki¹⁵. Do tego pierwszego kupcy litewscy przywozili skóry, futra i wosk, wywozili zaś z niego do stołecznego miasta Wielkiego Księstwa Litewskiego głównie sukno¹⁶, jedwab¹⁷ oraz

¹¹ B.R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie...*, s. 46–47.

¹² Była córką kupca poznańskiego i jego żony Barbary, zob. *Potwierdzenie skwitowania biskupa poznańskiego Uriela Górki z sumy 1300 złotych węgierskich z czynszem rocznym 60 grzywnien przez Barbarę, wdowę po Janie Walkerze (Welkier/Welkyer) i mieszczkę poznańską, oraz szlachcica Jana Lubickiego, obywatela poznańskiego i opiekuna prawnego małoletnich dzieci Barbary, wystawione przez Mikołaja z Kutna, wojewodę łęczyckiego i starostę generalnego Wielkopolski, komisarza królewskiego*, sygn. Biblioteka Kórnicka PAN, dypl. 40.

¹³ G. Błaszczuk, *Pochodzenie złotników...*, s. 134. Zob. też: Z. Kiaupa, *1522–1526/1536 m. visuomeniniai susirėmimai Vilniuje: ištakos, eiga, pasekmės*, Vilnius 2021.

¹⁴ M. Drozdowski, *Poznań ośrodkiem handlu międzynarodowego, regionalnego i lokalnego*, [w:] *Dzieje Poznania do roku 1793*, red. J. Topolski, Warszawa–Poznań 1988, s. 468–469.

¹⁵ L. Koczy, *Handel Poznania do połowy wieku XVI*, Poznań 1930, s. 75–77. Zob. też: J.M. Małecki, *Związki handlowe miast polskich z Gdańskiem w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 95.

¹⁶ R. Rybarski, *Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu*, t. 1: *Rozwój handlu i polityki handlowej*, Poznań 1921, s. 170, 173–174, 176.

¹⁷ Tamże, s. 178.

inne produkty zwłaszcza metalowe¹⁸. Poznań zajmował wyjątkową pozycję w handlu z Niemcami, Wilno zaś stanowiło centrum handlowe z Moskwą¹⁹.

Wymiana handlowa, która zachodziła ówczesnie na wielu płaszczyznach, sprawiała, że następował nie tylko obrót towarem, lecz także będąca tego efektem migracja kupców, handlarzy, w końcu również rzemieślników. Tymczasowa obecność w ośrodku miejskim spowodowana chęcią nabycia lub sprzedaży produktów zamieniała się w niektórych przypadkach w stałe osadnictwo, które kończyło się przyjęciem przez przybyłych do ośrodka kupców prawa miejskiego (danego ośrodka) oraz założeniem rodziny²⁰. L. Koczy stwierdza, że trudno mówić o emigracji elementu mieszczańskiego ze wschodu na zachód²¹. Nie dysponujemy opracowaniami, które pozwalałyby na analizę owego zjawiska w drugą stronę. Wiadomo jednak, że do stołecznego miasta Litwy przybywali kupcy z różnych części Europy, którzy następnie nabywali w nim domy²².

Warto zauważyć, że przybywający do miast kupcy często wyjeżdżali z nich nie tylko z nowym towarem, ale również z małżonkami, co oznacza, że migrowali nie tylko mężczyźni, ale również kobiety. Trudno stwierdzić, w jakich okolicznościach Wincenty Slegel poznał swoją żonę. Być może ich mariaż był wynikiem interesów prowadzonych przez poznaniaka z wileńskim rzemieślnikiem bądź też wynikał z obecności Slegla w Poznaniu lub Walkera i jego córki w Wilnie. Co ciekawe, z dokumentu dowiadujemy się, że Barbara była drugą małżonką złotnika; pierwsza jest jedynie wzmiankowana²³.

Według zachowanego potwierdzenia akt ostatniej woli został spisany w domu testatora, gdy ten był chory i słaby²⁴. Jak się zdaje, to właśnie zbliżający się kres życia stał się motywacją do podjęcia decyzji o uporządkowaniu spraw „ziemskich” i rozporządzeniu majątkiem²⁵. Testament był wszak jednym z elementów, które należało spełnić, aby doświadczyć „dobrej śmierci”. Obok chęci regulacji sytuacji majątkowej

¹⁸ Tamże, s. 184.

¹⁹ L. Koczy, *Handel Poznania...*, s. 78.

²⁰ A. Gąsiorowski, *Ludność napływowa późnośredniowiecznego Poznania*, *Studia i materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza* 11 (1975), z. 2, s. 11–12.

²¹ L. Koczy, *Handel Poznania...*, s. 89.

²² Tamże, s. 75.

²³ MK 33, k. 477.

²⁴ Tamże, k. 476.

²⁵ Ph. Ariés, *Człowiek i śmierć*, tłum. E. Bąkowska, Warszawa 1989, s. 292–300.

rodziny motywem jego spisania powinny być potrzeby duszy. Tych jednak w źródle nie odnajdujemy. Nie oznacza to, że takowych Wincenty nie wyraził. Testament, zgodnie z zapisem zawartym w potwierdzeniu, został spisany w obecności wójta, którym ówczasem był Nikiel (Mikołaj) Prokopowicz²⁶, a także ławników: Marka Piatrowicza, Grzegorza Mekowicza, Sebastiana Janczelewicza i Dačka Senkowicza²⁷.

Złotnik i rajca wileński w pierwszej kolejności rozporządził swoim ciałem. W pozostawionej dyspozycji wskazał on na miejsce pochówku krążganek przy wejściu do kapitułarza przy kościele pw. św. Ducha²⁸. W ten sposób z jednej strony dał wyraz pogardy dla swoich ziemskich szczątków, z drugiej zaś zapewnił sobie pamięć ze strony przechadzających się tamtędy zakonników²⁹. Być może w ten właśnie sposób chciał uniknąć wiecznego potępienia oraz mąk czyścowych. Mimo pewnych wątpliwości, które mogą budzić odmiennie zapisane w znajdujących się w obiegu naukowym źródłach nazwiska, obecnie uważa się, że Slegel co najmniej od 1506 r. był członkiem Bractwa św. Jana działającego przy parafialnym kościele pw. św. Jana Chrzyciela³⁰. Skupiało ono zamożnych i prominentnych wilnian, którzy tworząc prestiżową korporację, mogli w jakimś stopniu wpływać na życie miejskie ośrodka. Przykładem takiego oddziaływania było wynegocjowanie zgody od papieża Leona XI na otwarcie szkoły dla brackich dzieci, która działała przy wspomnianej świątyni³¹. Pomimo przynależności do tej społeczności oraz aktywnej, jak można

²⁶ Prokopowicz Nikiel (Mikołaj) był wójtem wileńskim od 1511 do około 1524 r. Jego następcą w 1527 r. został mieszczanin krakowski Szczęśny (Feliks) Lankurga (Langurga), *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. I: *Województwo Wileńskie XIV–XVIII wiek*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P.P. Romaniuk, Warszawa 2004, s. 204. Wątpliwości co do dokładnej daty śmierci Prokopowicza spowodowały, że w starszych pracach okres sprawowania przez niego urzędu wójta wileńskiego był rozciągany po 1526 r. Zob. J. I. Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 3, Wilno 1841, s. 223.

²⁷ Brak informacji w „*Wiekopomność szlachetnych osób w przezacnym magistracie wileń. byłych imionami i przezwiskami wyrażonych [...]*”, zob. A. Urmański, *Vilniaus miestas 1516–1770 m. metinių burmistrų ir tarėjų sąrašas*, [w:] *Trys XVI–XVIII a. Vilniaus valdžios ir gyventojų sąrašai*, sud. M. Klovas, parengė M. Klovas, E. Meilus, A. Urmański, Vilnius 2020, s. 217–307.

²⁸ MK 33, k. 477.

²⁹ Por. B. Popiołek, *Woli mojej ostatniej testament ten... Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku*, Kraków 2009, s. 77.

³⁰ Utożsamia go z Vincentym Šinką, zob. G. Błaszczyk, *Pochodzenie złotników...*, s. 134. Por. B.R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie...*, s. 47, przypis 97. Zob. też: MK 33, k. 477.

³¹ L. Jovaiša, *Bractwa*, [w:] *Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego analizy i obrazy*, oprac. V. Ališauskas i in., Kraków 2006, s. 101.

przypuszczać, działalności w jej szeregach, na miejsce pochówku Slegel wybrał inną wileńską świątynię – wspomniany kościół pw. Św. Ducha. Trudno dokładnie wskazać, czym podyktowana była jego decyzja. Świadczy ona o tym, że świątynia wileńskich dominikanów była mu szczególnie bliska.

Na zgromadzony przez złotnika majątek składały się: kamienica, w której w chwili spisywania dokumentu mieszkał, a którą miał nabyć od krewnych swojej poprzedniej małżonki, dom z ogrodem zlokalizowany poza Wilnem, klejnoty złote i srebrne, bliżej nieokreślone rzeczy cynowe, mosiężne i miedziane, wyposażenie domowe, narzędzia służące do wykonywania sztuki złotniczej, szaty oraz pieniądze. B.R. Vitkauskienė wskazuje, że Wincenty w 1516 r. mieszkał we „własnej kamienicy znajdującej się na ulicy Zamkowej, obok «Klemensowskiej»”³². Zgromadzony materiał źródłowy nie pozwala jednoznacznie stwierdzić, czy jest to ta sama kamienica, o której mowa w potwierdzeniu dokumentu. Zarówno ten ostatni, jak i literatura przedmiotu wskazują na posiadanie w Wilnie przez złotnika jednej kamienicy. Mając to na uwadze, można nieśmiało wysnuć wniosek, że wskazana w analizowanym dokumencie nieruchomość jest tą samą zidentyfikowaną przez B.R. Vitkauskienė. Na tym etapie badań nie jest możliwe określenie, od kiedy Slegel był właścicielem posesji na jednej z najważniejszych wileńskich ulic. Posiadanie jednak nieruchomości w takiej lokalizacji pozwala na stwierdzenie, że był człowiekiem – rzemieślnikiem (!) – niezwykle zamożnym.

Wyznacznikiem jego statusu jest również wspomniany dom zlokalizowany według źródła poza miastem. G. Błaszczuk podaje za Euzebiuszem Łopacińskim, że teść rzemieślnika, Jan Walker zbudował go dla małżonków³³. Tymczasem zupełnie inne wiadomości w tym zakresie przekazuje nam odnalezione źródło, w którym czytamy, że testator nabył go od krewnych pierwszej żony. Wydaje się zatem, że teza wysunięta przez E. Łopacińskiego, a następnie powtórzona przez G. Błaszczuka jest błędna.

Obie nieruchomości, klejnoty, wyposażenie kamienicy oraz domu, a także narzędzia niezbędne do trudnienia się złotnictwem odziedziczyła jego małżonka Barbara. Finansowe zabezpieczenie współmałżonki odbyło się, co często praktykowano, kosztem innego prawnego sukcesora³⁴. Wśród spadkobierców, a jednocześnie egze-

³² B.R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie...*, s. 47, przypis 97. Zob. też: tamże, s. 60.

³³ *Materiały do dziejów Rzemiosła artystycznego w Wielkim Księstwie Litewskim XV–XIX w.*, zeb. E. Łopaciński, Warszawa 1946, s. 2, wpis 17, zob. też: G. Błaszczuk, *Pochodzenie złotników...*, s. 134, przypis 123. Podane przez Łopacińskiego źródło nosi mylną sygnaturę.

³⁴ A. Karpiński, *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, Warszawa 1995, s. 34.

kutorów ostatniej woli Sległa, został wskazany również jego młodszy brat Wolfgang. Zgodnie z poczynionym zapisem dostał on sto kop litewskich groszy i wszystkie ubrania, które nosił Wincenty³⁵. Na egzekutorów ostatniej woli wileński złotnik wyznaczył, obok swojego młodszego brata, jeszcze swoją żonę i wileńskiego kupca oraz królewskiego mytnika Hansa Sudermana³⁶, wpływowego w ówczesnym Wilnie człowieka³⁷. Wiadomo, że Hans jeszcze w 1516 r. był nazywany „kupcem gdańskim”, który posiadał w mieście stołecznym nieruchomości³⁸. Jak możemy zauważyć, wyznaczeni egzekutorzy ostatniej woli Wincentego byli wileńskimi mieszczanami w pierwszym pokoleniu. Przybyli oni do stolicy Litwy z ziem związanych z Koroną Polską i pochodzili z niemieckiego kręgu kulturowego. Życie Wolfganga Sległa jest lepiej udokumentowane niż starszego brata, co poniekąd wynika z zachowania licznych dokumentów procesowych, m.in. o spadek po starszym bracie, a ponadto z faktu, że w źródłach jego imię i nazwisko zostało zapisane poprawnie, natomiast identyfikacja Wincentego często jest bardzo kłopotliwa³⁹.

Osiem lat po śmierci Wincentego jego młodszy brat posiadał murowany dom na ulicy Zamkowej i zapewne był w mieście cenionym rzemieślnikiem – złotnikiem⁴⁰.

---

³⁵ *Item fratri suo Wolfgango Slegel legavit Centum sexagenas numeri et monete lituanicalis et omnia vestimenta sua, quibus in vita sua corpore sua proprio utebatur*, zob. Aneks.

³⁶ *Item dominus Vincentius Slegel, elegit in executores. In primis dominam Barbaram vxorem suam legittimam prefatam. Tandem Wolffgangum Slegel fratrem suum germanum et dominum Joannem Suderman Theloneatorem Regie Maiestate mercatorem vilnensem et dominum*, tamże.

³⁷ W 1521 r. kupował łąki od szlachciców w okolicach Wilna przy drodze do Kiernowa, zob. *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga Nr. 1 (1380–1584) / The Lithuanian Metrica. Book of Inscriptions 1 (1511–1518)*, parengė A. Baliulis, Firkovičius, Vilnius 1998, nr 152, s. 48.

³⁸ Pozwolenie udzielone 8 VI 1516 r. w Wilnie dla wojewody trockiego Grzegorza Ościka na kupno od mieszczan, m.in. od kupca gdańskiego Jana (Hanusa) Sudermana, domów w Wilnie, zob. *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga Nr. 9 (1511–1518) / The Lithuanian Metrica. Book of Inscriptions 9 (1511–1518)*, parengė K. Pietkiewicz, Vilnius 2003, nr 546 (8), s. 547–548.

³⁹ Za taki przykład może posłużyć list konfirmacyjny z 1527 r. dla mieszczanina wileńskiego Adama Choreckiego w jego sprawie z Wolfgangiem Sleglem o dom w Wilnie na ulicy Zamkowej (prawdopodobnie chodzi o dom po Wincentym Sleglu), gdzie jest wspomniany też brat Wolfganga, zapisany tu jako „Kachnam Vincentio, fratri Wolfgangi”. Zob. *Lietuvos Metrika (1522–1530). 4-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / The Lithuanian Metrica (1522–1530). 4th Court Record Book (the copy of the end of XVIth c.)*, parengė S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt., Vilnius 1997, nr 236, s. 198–200. Kolejny dokument w tej sprawie – tamże, nr 241, s. 203–205. (Jako „Kachnam, Vincentus” zapisany w tym dokumencie Wincent Slegel jest ujęty też w elektronicznym indeksie osobowym Metryki Litewskiej: *Metrika [Idkistorija.lt]*).

⁴⁰ B.R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie...*, s. 47.

W aktach kapituły wileńskiej w 1526 r. odnotowano, że jedna z jej kamienic na ulicy Zamkowej w Wilnie stoi obok kamienicy złotnika Wolfganga, który przez badaczy jest utożsamiany z Wolfgangiem Sleglem⁴¹. Jak wynika z potwierdzenia testamentu, Wolfgang po zapoznaniu się z dokumentem, jeszcze za życia brata, oprotestował jego ostatnią wolę, zwłaszcza część dotyczącą pozbawienia go praw do nieruchomości. Przypominał on Wincentemu, że przybył do Wilna za bratem, którego zawsze wspierał w rzemiośle. Nawet udawał się we wspólnych interesach na Węgry, co musiało być dla mieszczanina przedsięwzięciem niezwykle trudnym, kosztownym, a także niebezpiecznym. Z pewnością bracia współpracowali ze sobą. Trudno stwierdzić, czy prowadzili jedną pracownię złotniczą. Wiadomo, że młodszy z braci wykonywał część zleconych mu prac, w tym, jak wskazano powyżej, odbywał niezbędne podróże w interesach w imieniu Wincentego, jak się zdaje często poza tereny Wielkiego Księstwa Litewskiego. To właśnie owo wsparcie w prowadzeniu pracowni stanowiło podstawę roszczeń, jakie wysunął Wolfgang wobec zapisu poczynionego przez brata na rzecz małżonki. Starszy z braci nie uległ młodszemu, twierdził, że całego majątku dorobił się ciężką pracą. Nie odziedziczył nic po swoich i Wolfganga rodzicach. Twierdził, że taki stan rzeczy pozwalał mu na zapisanie dobytku komu tylko chce⁴². Pamiętać należy, że prawo litewskie do końca pierwszej ćwierci XVI w. pozostawało prawem zwyczajowym⁴³. Oczywiście, sprawa dotycząca spadku po Wincentym Sleglu była w stolicy Litwy rozpatrywana w oparciu o prawo magdeburskie, tak jak je wówczas interpretowano. Prawo to nie było zbyt przychylne kobietom, jednak fakt, że król zatwierdził taki testament, a późniejsze dekrety sądowe również świadczyły na korzyść wdowy złotnika, a nie jego brata, wskazuje na to, że przynajmniej w niektórych wypadkach prawo to było interpretowane na korzyść płci pięknej⁴⁴. Odpis aktu dowodzi, że mieszczanin mógł czynić na rzecz swojej współmałżonki

⁴¹ *Acta capituli ecclesiae cathedralis Vilnensis saec. XVI–XVIII / Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai XVI–XVIII a.*, t. 1: 1502–1533, ed. Darius Antanavičius, Dalia Emilija Staškevičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018, s. 213, 346. Wydawcy lokalizują parcelę kamienicy Wolfganga z miejscem, gdzie obecnie stoi dom pod adresem ul. Pilies (Zamkowa) nr 14.

⁴² Zob. Aneks.

⁴³ A.B. Zakrzewski, *Wielkie Księstwo Litewskie (XVI–XVIII w.). Prawo – ustrój – społeczeństwo*, Warszawa 2013, s. 215.

⁴⁴ O pozycji kobiet w Wilnie i w Kownie w pierwszej połowie XVI w. zob. J. Karpavičienė, *Moteris Vilniuje ir Kaune XVI a. pirmojoje pusėje. Gyvenimo sumiestinimo Lietuvoje atodangos*, Vilnius 2005.

zapisy testamentowe na różne ruchomości, ale mógł także zapisać jej nieruchomości, pozabawiając tym samym prawa do niej innych krewnych⁴⁵.

Interesujące jest również, że Wincenty niezbędne narzędzia do wykonywania sztuki złotniczej zapisał Barbarze, a nie bratu. Jak wynika z odpisu, nie pozostawił on ani z pierwszego, ani z drugiego małżeństwa dzieci. Wydaje się, że w tych okolicznościach właściwą osobą, która miała przejąć niejako „sztukę rzemieślniczą” był właśnie Wolfgang, a nie Barbara. Co więcej w statucie wileńskich złotników nadanym przez wielkiego księcia litewskiego Aleksandra 23 VIII 1495 r. w Trokach nie wspomina się o roli i pozycji kobiety (małżonki, córki, wdowy) w strukturach powołanej do życia organizacji cechowej⁴⁶. Ta kwestia, a więc rola i pozycja przedstawicielek płci pięknej, jakie przynależały im w późniejszych latach w organizacjach cechowych, dopiero się kształtowały. Wiadomo, że na kobietach spoczywał głównie obowiązek uczestniczenia w posiedzeniach, udział w życiu religijnym i towarzyskim. Prawdopodobnie mogły one, przynajmniej w jakimś określonym stopniu, współuczestniczyć w działalności gospodarczej warsztatu. Samodzielne prowadzenie przez nich pracowni w XVI w. było ograniczone przez liczne warunki, począwszy od tego, że przysługiwało im prawo do zarządzania nimi po śmierci małżonka tylko przez określony czas, w którym powinny wyjść ponownie za mąż, ze względu na obowiązek właściwego prowadzenia się wdowy czy nawet posiadania męskiego potomstwa⁴⁷.

Zapis poczyniony przez Wincentego na rzecz małżonki wzbudził wiele emocji u Wolfganga, w efekcie czego doszło do sprawy sądowej. Pierwszy ważny wyrok zapadł w Wilnie 30 VII 1522 r. Skargę Wolfganga Slegla rozpatrywał sąd gospodarski w obecności Panów Rady i podobno samego króla Zygmunta Starego. Wyrok sądu był korzystny dla wdowy Wincentego, skarga Wolfganga została zaś oddalona, a prawomocność testamentu – potwierdzona.

Wyrok ten dostarcza kilku ważnych informacji na temat okoliczności, w jakich został spisany testament Wincentego. Na świadków przywołano wspomnianych już wójta Nikiela (Mikołaja) Prokopowicza i burmistrza wileńskiego Jakuba Babcicza, dobrze znanego ówczesnemu społeczeństwu mieszczanina. Zauważmy, że to właśnie ów Babcicz wspierał Franciszka Skorynę, pierwszego w Wielkim Księstwie Litewskim

⁴⁵ A. Karpiński, *Kobieta w mieście polskim...*, s. 35.

⁴⁶ Troki, 23 sierpnia 1495 r., nr 1 [w:] *Akty cechów wileńskich 1495–1759*, zebrał i przygotował do druku H. Łowmiański przy współudziale M. Łowmiańskiej i S. Kościałkowskiego, Poznań 2006, s. 2–4.

⁴⁷ A. Karpiński, *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, Warszawa 1995, s. 50–53.

drukarza. Babicz w 1519 r. udostępnił Skorynie pod drukarnią własną kamienicę, stojącą blisko Ratusza na Rynku wileńskim. To ta dwójka poświadczyła swą obecność podczas spisywania testamentu i potwierdzała prawdziwość słów wdowy po złotniku Wincentym. Zauważyć należy, że w odpisie testamentu, zawartym w potwierdzeniu królewskim z 1519 r., Babicz nie jest wspomniany.

Wyrok sądu gospodarskiego z 1522 r. zawiera oświadczenie Barbary, w którym to małżonka poświadcza, że jej mąż zmarł bezdzietny, a wszystkie „domy w mieście Wilnie” oraz ruchomości, wśród których wymienione są „srebro, kamienia, perły i inne dobra” zapisał swojej żonie. W oświadczeniu Barbary jest też już znana nam informacja, że przy spisywaniu testamentu był również brat jej męża – Wolfgang. W wyroku wspomniano również, że testament został potwierdzony przez króla. Możemy stwierdzić, że wyrok sądu z 1522 r. opierał się na analizowanym w niniejszym artykule potwierdzeniu królewskim testamentu Wincentego Slegla, wydanym w 1519 r. w Krakowie.

Prokopowicz i Babicz poświadczyli, że podczas spisywania testamentu wyniknęła sprzeczka pomiędzy braćmi, która została wywołana skargami Wolfganga o niesłuszne pozbawienie go praw spadkowych. Zeznali oni, że Wincenty, odnosząc się do zarzutów młodszego brata, powołał się na sposób pozyskania majątku, a więc fakt, że nie był on dziedziczny od rodziców, a zgromadzony został w wyniku ciężkiej pracy testatora. Wolfgang, w opinii starszego brata, nie przyczynił się w żaden sposób do jego powstania. W obliczu takiej sytuacji Wincenty stwierdził, że ma prawo zapisać cały swój majątek komu tylko chce. Tę decyzję ostatecznie zatwierdził sąd gospodarski. Podstawę do jej wydania stanowiło prawo magdeburskie, a także „rycerskie”⁴⁸. Wyrok sądu z 1522 r. przyciągał już uwagę historyków, aczkolwiek nasuwają się pewne wątpliwości, czy dotyczył on spadku po Wincentym Sleglu⁴⁹. Potwierdzenie

---

⁴⁸ *Lietuvos Metrika (1522–1530). 4-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / The Lithuanian Metrika (1522–1530). 4th Court Record Book (the copy of the end of XVIth c.)*, parengė S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt., Vilnius 1997, s. 43–44, nr 4. W indeksie osobowym Wincenty Slegel, w odróżnieniu od swojego brata Wolfganga, jest ujęty w części imion zapisanych cyrylicą jako „Wincenty, mieszczanin wileński, brat Wolfganga” (tamże, s. 470). Najpewniej to, że został wymieniony tylko z imienia (bez nazwiska), utrudniało badaczom wileńskich złotników jego identyfikację.

⁴⁹ Sporo uwagi sprawie sądowej Wolfganga Slegla z malarzem królewskim Grzegorzem z Wilna poświęciła Jolanta Karpavičienė. Spór, który toczył się od 1522 r. i trwał więcej niż dekadę, dotyczył spadku po mieszczaninie kowieńskim Jakubie Neubergerzu. Wolfgang występował w imieniu swojej żony Margarety i jej matki. Przy okazji Karpavičienė odnotowała wyrok sądu z 1522 r. w sprawie złotnika Wolfganga o spadek po jego bracie Wincentym. Ponieważ w tym

testamentu Wincentego usuwa w tej kwestii wszelkie dotychczasowe obiekcje. Nie był to jednak koniec zmagania spadkobierców Sległa. Spór o pozostawiony przez niego majątek toczył się długo po śmierci złotnika, bo co najmniej do 1534 r.⁵⁰

Potwierdzenie testamentu pozwala wysunąć wniosek, że Wincenty był nie tylko zamożnym złotnikiem – wileńskim mieszczaninem, ale również wpływowym mieszkańcem stolicy Litwy, wykonującym prestiżowy zawód. Uehonorowaniem jego zasług, pozycji, działalności w strukturach organizacji cechowej, a także wyrazem zaufania ze strony społeczności lokalnej było powierzenie mu funkcji rajcy miejskiego⁵¹.

Odnaleziony w Metryce Koronnej dokument pozwala przynajmniej w jakimś stopniu określić krąg społeczny, w ramach którego funkcjonował Wincenty. Prowadził on interesy zarówno z wileńskimi mieszczanami, jak i reprezentantami ówczesnej elity Wielkiego Księstwa Litewskiego. Przedstawicielom tej ostatniej świadczył nie tylko usługi złotnicze, lecz także pożyczał pieniądze. Wśród jego dłużników odnajdujemy członków głównie rodu Radziwiłłów, w tym Jerzego Radziwiłła (ok. 1480–1541)⁵², starostę grodzieńskiego, późniejszego hetmana wielkiego litewskiego, który to złotnikowi był winien 30 kop groszy litewskich⁵³, Jana Radziwiłła (ok.

---

wyroku zapisanym w Metryce Litewskiej bracia występują tylko z imion, bez nazwiska, więc Karpavičienė zaznaczyła znakiem „?” możliwe wątpliwości, czy to chodzi o braci Sległów. Zob. J. Karpavičienė, *Moteris Vilniuje ir Kaune XVI a. pirmojoje pusėje. Gyvenimo sumiestinimo Lietuvoje atodangos*, Vilnius 2005, s. 41–42, 70, 75, 163, 199, 202. Karpavičienė przypuszczała, że testament Wincentego miał być spisany „około 1519 roku”, zob. tamże, s. 199. O tym, że Wincenty Slegel (pisząc jego i brata nazwisko jako „Štagelis”, czyli „Sztagel”) miał umrzeć w 1519 r., spisawszy przed śmiercią swój testament, w kontekście wyroku z 1522 r. też pisali L. Laucevičius i B.R. Vitkauskienė. Zob. E. Laucevičius, B.R. Vitkauskienė, *Lietuvos auksakalystė. XV–XIX amžius*, Vilnius 2001, s. 281. Potwierdzenie testamentu Wincentego usuwa wszelkie wątpliwości co do roku spisania tego testamentu.

⁵⁰ G. Błaszczyk, *Pochodzenie złotników...*, s. 134. Warto w tym miejscu dodać, że Wolfgang posiadał dwie córki: Annę Gunt, żonę Hanusa Gunta, będącego na służbie króla Zygmunta Augusta, i Agnes (Agnieszkę), żonę krawca wileńskiego Macieja Strykowskiego, zob. B.R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie...*, s. 155, przypis 42.

⁵¹ B.R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie...*, s. 296–297.

⁵² *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 2: *Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2009, s. 335–336, nr 2333. Więcej zob. G. Błaszczyk, *Radziwiłł Jerzy h. Trąby (1480–1541)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, [dalej PSB], t. 30, Wrocław 1987, s. 225–228.

⁵³ Nie określono w jakiej monecie, czy polskiej, czy litewskiej.

1474–1522)⁵⁴, marszałka ziemskiego litewskiego czy Elżbietę z Sakowiczów Radziwiłłową, małżonkę Mikołaja Radziwiłła od 1510 r. wojewody wileńskiego⁵⁵. Jako dłużniczka wymieniona została również Barbara, starościna grodzieńska. Prawdopodobnie Slegel wspominał drugą żonę starosty grodzieńskiego Barbarę Kołównę (Kolankę), którą Jerzy Radziwiłł poślubił przed 1515 r.⁵⁶ Jak widać, krąg społeczny złotnika był bardzo szeroki, a przy tym jednocześnie wpływowy. Jak wskazuje B.R. Vitkauskienė, Wincenty został odnotowany jako jeden z trzech złotników w rachunkach dworu wielkksiążęcego⁵⁷. Taki stan rzeczy wynikał z faktu, że przełom XV i XVI w. to czas, kiedy zapotrzebowanie na wyroby złotnicze w mieście stołecznym Litwy znacznie wzrosło. To powodowało, że każdy złotnik, nawet cudzoziemiec był mile widziany.

Zachowane w Metryce Koronnej potwierdzenie testamentu Wincentego Sległa, jednego z wileńskich złotników, pozwala na wysunięcie kilku wniosków. Zawód złotnika na początku XVI w., podobnie jak w kolejnych wiekach, był niezwykle prestiżowy i cieszył się dużym zainteresowaniem ze strony zarówno dworu, jak i przedstawicielei najzamożniejszych oraz wpływowych rodów. Zamożni rzemieślnicy mieszczenie, nawet jeśli nie byli Litwinami i nie pochodzili z terenów Wielkiego Księstwa Litewskiego, to współtworzyli elity miejskie, odgrywając istotną rolę w dziejach ośrodka. Będąc na usługach dworu czy zamożnych, dorabiali się majątków, w skład których wchodziły nieruchomości: kamienice, domy znajdujące się na głównych ulicach miejskich, na których to swoje posesje mieli przedstawiciele patrycjatu oraz szlachta. Choć z pochodzenia mogli być cudzoziemcami, to potrafili funkcjonować i działać zarówno w lokalnych organizacjach cechowych, jak i kościelnych; nie tylko kreowali nową przestrzeń, ale również ją współtworzyli. Dodajmy, że byli oni ludźmi o szerokich kontaktach handlowych, których świat w tym zakresie wykroczył daleko poza granice Wielkiego Księstwa Litewskiego. Przykład rodziny Wincentego Sległa potwierdza tezę o ważności Poznania wśród miast, z którymi mieszczenie wileńskich łączyły różne więzi, w tym – rodzinne. Kontakty te, na rynku regionalnym pozwalały zamożnym rzemieślnikom,

⁵⁴ *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994, s. 72, nr 406. Więcej zob. K. Pietkiewicz, *Radziwiłł Jan h. Trąby (ok. 1474–1522)*, [w:] PSB, t. 30, s. 191–192.

⁵⁵ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1: *województwo wileńskie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2004, s. 193, nr 1103. Zob. też: G. Błaszczuk, *Mikołaj Radziwiłł h. Trąby (1470–1521)*, [w:] PSB, t. 30, s. 316–319.

⁵⁶ G. Błaszczuk, *Radziwiłł Jerzy...*, s. 228.

⁵⁷ B. R. Vitkauskienė, *Złotnictwo wileńskie...*, s. 153.

zwłaszcza złotnikom, funkcjonować w różnicowanych kręgach społecznych. Podtrzymanie mocy testamentu Sległa przez sąd gospodarski wskazuje również na pozycję kobiety, która w tym wypadku stała się dziedziczką całego majątku.

Poniższy tekst został podany do publikacji zgodnie z jego oryginalnym zapisem. W nawiasach kwadratowych autorzy zamieścili rozwinięcia zapisanych skrótowo słów.

Aneks

Confirma[tio] Testamenti Vincentii Slegel Aurifabri wilnen[sis]

Sigismundus dei gratia rex etc. Manifestum facimus tenore p[raese]ntium univ[er]sis et singulis harum noticiam habituris, quia exhibite sunt coram nob[is] originaliter l[itte]rae testamenti famati olim Vincentii Slegel Aurifabri et Civis Vilnen[sis] sigillo civitatis n[ost]re vilnen[sis] appenden[te] co[m]munite, supplicatumq[ue] est nob[is] nomi[n]e honeste Barbare Coniugis predicti olim Vincentii testatoris, filie vero famati Joannis Walker civis n[ost]ri posnanien[sis], ut easd[em] li[tte]ra[s] testamenti predicti ac omnia et singula in eis co[n]tenta, approbare, ratificare et confirmare dignemur. Quarum tenor sequitur et est talis.

Bannitum Judicium opportunum Sa[b]bato ante Bartolomei in domo domini Vincentii Slegel Consulis et Aurifabri Vilnen[sis], per d[omi]num Nicolau[m] Prokopowicz advocatum Juratum et Scabinos Juratos Civitatis Wilnen[sis], v[idelicet] Marcum Pijatrowijcz, Gregorium Mekowicz, Sebastianu[m] Janczelewicz et Daschkone[m] Senkowijcz, Anno D[omi]ni Mil[lesimo] quinge[n]tesimo decimo nono in eod[em] Ba[n]nito iudicio opportuno, d[omi]nus Vincentius Slegel Consul et aurifaber Vilnen[sis], licet languens et eger corpore, compos tamen rationis existens et bene deliberato animo fecit testamentum suu[m] et ulti[m]e voluntatis ordinationem; q[uo]d testamentu[m] in certaedula p[ro]duxit articulatim co[n]fectum et petiit, ut venerab[ilis] d[omi]nus prior Sancti Spi[rit]us ordinis sancti Domi[ni]ci Monasterii wilnen[sis] ibid[em] presens legeret illud testamentum, coram eodem Bannito Judicio, quod dum ei co[n]cessu[m] erat de iure ipsemet Vincentius ore suo proprio unu[m]quemq[ue] artic[u]l[u]m in cedula ipsa testamentaria co[n]tentum p[er] ipsum priorem perlectum ibidem coram Judicio approbavit, et singul[is] articulis p[er] lectis ultima[m] |[477] voluntatem suam esse recognovit et declaravit, q[uo]d videlicet ista est mea ulti[m]a voluntas, quam d[omi]nus prior nomi[n]e meo ex cedula

mea testamentaria, coram vo[^{bis}] et Juditio Bannito retulit, declaravit, co[n]tinuando omnia huiusmodi cedule testamentarie de verbo ad verbum ut sequitur.

In primis d[omi]nus Vincentius co[m]mendavit anima[m] suam deo omnipotenti, corpus terre, elegitq[ue] sibi sepulturam ad Sanctum Spiritum in ambitu ante hostium Capitular[um]. Item legavit uxori sue legittime honeste Barbare et filie famati Joannis Walker Civis posnanien[is] domu[m] suam Lapideam in qua habitat, quam a^a co[n]sanguineis prioris uxoris sue emit et solvit, et satisfecit de suis propriis pecuniis bene acquisitis, adhuc legavit aliam domu[m] eius uxori sue iacentem extra Civitate[m] vilnens[em], cum ortu, et legavit ei omnia Clenodia aurea, argentea, et omnes res stanneas, ereas, cupreas quibuscumq[ue] nomi[ni]bus nominat[ur] omnemq[ue] domesticam supellectilem. Et etiam legavit ei omnia instrumenta ad artem aurifabrillem spectantia. Item fratri suo Wolfgango Slegel legavit Centum sexagenas numeri et monete lituanicalis et om[n]ia vestimenta sua, quibus in vita sua corpore suo proprio utebatur, et adhuc legavit ad Eccl[es]iam Sancti Sp[irit]us decem sexagenas, ad fraternitatem sancti Joannis quinq[ue] sexagenas.

Postea venerab[il]is pater legebat ex cedula cui quid tenebatur. Inprimis recognovit se tenere Conrado Clipnik quatuordecim sexagenas, Rinoldo Falk triginta sexagenas minus vel magis, Generoso d[omi]no Stanislao Hijnek Rothm[a]g[ist]ro Regie M[aiesta]t[is] quinquaginta sexagenas monete polonical[is], quatuordecim sexagenas monete Lituanicalis et sedecim aureos in auro. It[em] permansit triginta Zlotnikow de argento Daschkoni Senkowicz.

It[em] prefatus testator recognovit qui sibi tenentur. Inprimis Magnificus Georgius Radzwil Capita[ne]us Grodecen[is] tenetur sibi centum et triginta sexagenas. It[em] Mag[nifi]cus d[omi]nus Joannes Marschalcus Litua[niae] terrestris tenetur sibi quadragi[n]ta unam sexage[nam]. Item Magnifica d[omi]na Elisabet palatina vilnen[is] tenetur sibi quadraginta una[m] sexagena[m]. Item dux Mathweij tenet[ur] sibi quatuor sexagenas et viginti grossos. Item d[omi]nus Nicolaus Paczowicz tenetur sibi quinquaginta et aliquot sexagenas. It[em] d[omi]nus Stanislaus Radwankowskij tenetur sibi quinq[ue] sexagenas pro schuba. |[478] Item generosus d[omi]nus Janussius Coszewijcz tenetur sibi viginti quattuor sexagenas. Item olim Catherina Prokopowa tenet[ur] sibi quatuordecim sexage[nas] minus vel magis iuxta quod ipsius testamentum sonat. It[em] magnifica d[omi]na Barbara Capitanea Grodnenska tene[tur] quatuor sexagenas.

Item d[omi]nus Vincentius Slegel elegit in executores. Inprimis d[omi]nam Barbaram uxore[m] sua[m] legittimam p[rae]fatam. Tandem Wolfgangum Slegel f[rat]rem suu[m] germanu[m] et d[omi]num Joannem Suderman Theloneatorem Regie

M[aiesta]t[is] mercatore[m] vilnen[sem] et dum hoc testamentum perlectum erat a pre[fato] priore coram Juditio ipso ba[n]nito, d[omi]nus Vincentius questus est a d[omi]no advocatione ex sup[ra]habundanti, si hec esset eius voluntas ultima, quicquid per priorem in cedula cora[m] Juditio Lectum erat, et d[omi]nus Vincentius respondens dixit, q[uod] hec est sua ultima voluntas, quicquid per priorem in cedula cora[m] Juditio lectum est, et optabat, ut id testamentum suu[m] teneretur; et frater eius Wolfgangus postea veniens ad iudicium int[er]rogatus est a domino advocatione, si ipse haberet aliquid loqui cont[ra] testamentum, tunc Wolfgangus stetit in eod[em] Juditio et dixit, dilecte frater, rogo te ut velis recordare anime tue et noli eam gravare in tuo lecto egritudinis aut mortis a me alienando id quod post mortem tuam iuste sup[ra] me venire deberet, quia scis, q[uod] causa tui huc veni et omnes amicos et cons[an]guineos⁵⁸ dereliqui, et tua bona que habes ego fideliter de meis laboribus et meo artificio adiuvi, et recordare meam duram equitacionem qua[m] propter te feci ad Hungariam et alibi, et no[n] tua vxor; ostea dixit d[omi]nus Vincentius putas q[uod] ego pro[x]ime moriar, scito q[uod] no[n]dum moriar, sed ego no[n] sum tuus illiber, et ego similiter paciebar miseria[m], pluvias et frigora, et no[n] deberem mea bona propria dare cui volo, que sunt acquisita ex meo proprio labore, tu hoc no[n] docebis. Tandem Wolfgangus dixit, si hoc Jus docet, et Vincentius dixit, ego etiam do ad Jus, q[uod] ego possum libere inscribere omnia bona mea labore proprio acquisita cui volo, quonia[m] ego in hanc provinciam bona paterna et materna no[n] importavi et si ea que labore acquisivi no[n] deberem inscribere cui vellem, extunc ego cum bonis \meis/ labore partis essem tuus illiber. In eod[em] Juditio stetit d[omi]na Catherina cum sua sororina videlicet Anna filia pie memorie ||[479] Jankonis petiit d[omi]num Advocationem ut loqueretur cum Vincentio pro media domo que devoluta e[st] super sororinam eius. Tand[em] d[omi]nus Vincentius dixit in eod[em] Juditio, q[uod] frater meus tenetur sexaginta duas sexagenas pro media domo, quas pecunias ipse Wolfga[n]gus debet dare eid[em] Anne quando viro nubetur et desponsabitur, et Wolfgangus dixit, quia teneor ei pro media domo tantum sicut in actis d[omi]norum Scabinorum scriptum est. Postea Wolfgangus optabat co[m]putacionem habere cum Vincencio, q[uod] ipse in suo pane proprio Vincentio laboravit et nondum solutionem integram accepisset, et reposuit regestrum suu[m] sup[er] mensam. Tand[em] d[omi]nus Vincencius dixit, ego computationem mihi feci, dum venerit mihi ad computationem frater meus plusq[uam] decem sexagenas mihi tenetur et plus sibi dedi q[uam] ipse meruit, et semper eram

⁵⁸ Powinno być: consiquineos [!].

in subsidio et adiuuamine in necessitatibus suis, et volo computationem cum eo habere. Postmodum Wolfgangus int[er]rogatus est a domino avvocato in eode[m] Iudicio, si ipse hoc testamentum servaret f[rat]ris sui pro rato. Tunc Wolfgangus dixit: Ego hoc testamentum servare[m], si est secundum Jus factum et do me ad ius, si est secundum ius factum. Et se[cun]dario est int[er]rogatus, si hoc testamentum servaret pro rato, et dixit istud testamentum no[n] servo pro testamento, quia est factum cont[ra] deum et ius meum, q[ua] frater meus vult me exhereditare in lecto egritudinis aut mortis iacens et vult a me alienare id quod post mortem suam iuste veniet super me, et precipue vult a me alienare res immobiles, videlicet domos et ortus, que iuste sicut ad verum heredem venire[n]t supra me, et sic id[em] Wolfgangus tercia vice int[er]rogatus est, si vellet servare id testame[n]tum, et ipse semp[er] co[n]tradixit, et posuit Jus sup[er] hoc scabinale q[uod] ip[s]e contr[a] dicit testamento et ei no[n] consensit. Tand[em] d[omi]nus Vincentius dixit: ex quo iam frater meus Wolfgangus hoc meum testame[n]tum contradixit et pro nullo vult habere et ingratus e[st] a me quod ei legaveram, extunc d[omi]no Advocato revoco istud quod eid[em] Wolfgango p[rese]nti testamento legaveram. Sup[er] quo ead[em] d[omi]na Barbara memoriale iuri dedit de mandato Vincentii mariti sui, quod Iudicium suscepit, presentibusq[ue] ibid[em] |[480] famato domino Joanne Suderman Theloneatore Regie Maiestat[is] et mercatore wilnen[si], Rinoldo Falk et Conrado Clepijnck civibus de Gdano, Luca Thuchal et Joanne Schworczech mercatoribus vilnens[ibus], testibus ad p[re]missa omnia vocatis pariter et rogatis. In quorum omniu[m] et singulorum fidem et testimonium premissor[um] sigillu[m] Civitatis vilnens[is] praefati testamento est subappensum.

Dat[tum] Vilne feria sexta ipso die Sancti Calixti, Anno q[uo] supra. Auscultata p[er] me Vrbanu[m] Claijber, Notariu[m] Civilem.

Nos itaq[ue] Sigismundus Rex Poloniae et Magnus dux Lituaniae prefatus, supplicationibus nob[is] pro parte prenomin[ate] Barbare consortis olim Vincentij Slegel aurifabri vilnens[is] factis iustis et rationabilibus annuen[tes], co[n]siderantesq[ue] preinsertum testame[n]tum esse legitime factum et officiosum de consilio Juris civilis Maijdeburgen[sis] peritorum illud auctoritate n[ost]ra regia in omnibus eius punctis clausulis et co[n]tinentiis approband[um], ratificandu[m] et co[n]firmandum duximus, app[ro]bamusq[ue] ratificamus et co[n]firmamus tenore p[rese]ntium mediante, decernentes testamentu[m] p[re]dictu[m] et omnia in eo co[n]tenta robur firmu[m] obtinere. Act[um] et dat[um] Craco[viae] ipso die co[m]memorationis animarum. Anno d[omi]ni millesimo quingentesimo decimo nono. Regni n[ost]ri anno tredecimo.

Sigismundus Rex M[anu propria]

^a dopisano literę.

Nadesłany: 13 VIII 2021

Nadesłany po poprawkach recenzyjnych: 2 II 2022

Zaakceptowany: 15 II 2022

Prof. UAM dr hab. Bernadetta Manyś

Wydział Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7, 61-614 Poznań

e-mail: eustachy@amu.edu.pl

Dr Gintautas Sliesoriūnas

LDK istorijos, Lietuvos Istorijos Institutas

Kražių g. 5, LT-01108, Vilnius

e-mail: sliesoriunasgintas@gmail.com

Résumé

Confirmation of the last will of Vilnius goldsmith Vincent Slegel (1519). A contribution to the history of the Vilnius bourgeois elite and its ties with Poznań

The subject of this article is a document which is a royal confirmation of the act of last will was drawn up in 1519 by Vincent Slegel (died in 1519) – a Vilnius goldsmith of German origin. The deed found in the Crown Record is currently the oldest confirmation of the will, which was written by a Vilnius burgher, craftsman, goldsmith and at the same time a city councilor. Its value is even greater as the original of the will has not been found so far. The discussed document provides a lot of important information about life, family and professional activity, connections with the elite of the Grand Duchy of Lithuania and the royal court of a goldsmith – craftsman – city councilor in the capital of the Grand Duchy of Lithuania at the beginning of the 16th century, i. e. the century in which Vilnius experienced its greatest bloom. The example of Vincent Slegel's family confirms the thesis about the importance of Poznań among cities with which Vilnius townspeople had various relations, including family ties.

Bibliografia/Bibliography

Archiwum Główne Akt Dawnych [AGAD]

Confirmatio testamenti Vincenty Slegel aurifabri vilnen. (1519), Księgi Wpisów (Libri Inscriptio-num) Metryki Koronnej [dalej MK] 33, k. 476–480

Biblioteka Kórnicka PAN

Potwierdzenie skwitowania biskupa poznańskiego Uriela Górki z sumy 1300 złotych węgierskich z czynszem rocznym 60 grzywien przez Barbarę, wdowę po Janie Walkerze (Welkier/Welkyer) i mieszczkę poznańską, oraz szlachcica Jana Lubickiego, obywatela poznańskiego i opiekuna prawnego małoletnich dzieci Barbary, wystawione przez Mikołaja z Kutna, wojewodę łęczyckiego i starostę generalnego Wielkopolski, komisarza królewskiego, sygn. dypl. 40

Edycje źródłowe

„Wiekopomność szlachetnych osób w przezacnym magistracie wileń. byłych imionami i przezwiskami wyrażonych [...]”, [w:] A. Urmański, *Vilniaus miesto 1516–1770 m. metinių burmistrų ir tarėjų sąrašas*, [w:] *Trys XVI–XVIII a. Vilniaus valdžios ir gyventojų sąrašai*, sud. M. Klovas, parengė M. Klovas, E. Meilus, A. Urmański, Vilnius 2020, s. 217–307

Acta capituli ecclesiae cathedralis Vilnensis saec. XVI–XVIII / Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai XVI–XVIII a., t. 1: 1502–1533, ed. D. Antanavičius, D. Emilija Staškevičienė, Vilnius 2018

Akty cechów wileńskich 1495–1759, zebrał i przygotował do druku H. Łowmiański przy współudziale M. Łowmiańskiej i S. Kościałkowskiego, Poznań 2006

Dług śmiertelności wypłacić potrzeba. Wybór testamentów mieszczan krakowskich z XVII–XVIII wieku, oprac. E. Danowska, Kraków 2011

Lietuvos Metrika (1522–1530). 4-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / The Lithuanian Metrica (1522–1530). 4th Court Record Book (the copy of the end of XVIth c.), parengė S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt., Vilnius 1997, nr 4, s. 43–44

Lietuvos Metrika (1522–1530). 4-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / The Lithuanian Metrica (1522–1530). 4th Court Record Book (the copy of the end of XVIth c.), parengė S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt., Vilnius 1997, nr 236, s. 198–200

Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga Nr. 1 (1380–1584) / The Lithuanian Metrica. Book of Inscriptions 1 (1511–1518), parengė A. Baliulis, Firkovičius, Vilnius 1998, nr 152, s. 48

- Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga Nr. 9 (1511–1518) / The Lithuanian Metrica. Book of Inscriptions 9 (1511–1518)*, parengė K. Pietkiewicz, Vilnius 2003, nr 546 (8), s. 547–548
- Materiały do dziejów Rzemiosła artystycznego w Wielkim Księstwie Litewskim XV–XIX w.*, zeb. E. Łopaciński, Warszawa 1946
- Matricularum Regni Poloniae summaria*, pars IV, vol. II, ed. T. Wierzbowski, Warszawa 1910
- Testamenty mieszczan warszawskich od XV do końca XVII wieku. Katalog*, wyd. A. Bartoszewicz, A. Karpiński, K. Warda, Warszawa 2010
- Testamenty mieszczan wojnickich 1599–1809*, oprac. P. Dymmel, Wojnicz 1997

Literatura przedmiotu

- Anužytė L., *Maro meto (1602) Merkinės miestiečių testamentai*, [w:] *Lietuvos miestų istoriniai šaltiniai*, t. 3, Vilnius 2003, s. 95–110
- Ariés Ph., *Człowiek i śmierć*, tłum. E. Bąkowska, Warszawa 1989
- Błaszczyk G., *Pochodzenie złotników wileńskich do końca XVI wieku*, *Lituaniano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica* 11 (2005), s. 115–152
- Błaszczyk G., *Radziwiłł Jerzy h. Trąby (1480–1541)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 30, Wrocław 1987, s. 225–228
- Bogdan D., *Testamenty szlacheckie i mieszczańskie z XVII wieku jako przejaw kultury prawnej Warmii*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4 (2004), s. 463–473
- Danowska E., *„Taka jest ostatniej woli mojej ordynacja”*. Testament Elżbiety Kuligowiczowej z roku 1709, *Teki Krakowskie* 4 (1997), s. 117–128
- Danowska E., *W kręgu krakowskiego mieszczaństwa. Testamenty Barbary z Attelmajerów Belli z 1722 roku*, *Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie* r. XLVI (1999), s. 83–109
- Drozdowski M., *Poznań ośrodkiem handlu międzynarodowego, regionalnego i lokalnego*, [w:] *Dzieje Poznania do roku 1793*, red. J. Topolski, Warszawa–Poznań 1988, s. 468–471
- Dubonis A., Antanavičius D., Ragauskienė R., Šmigelskytė-Stukienė R., *The Lithuanian Metrica: History and Research*, Boston 2020
- Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, red. M. Bogucka, H. Samsownik, Wrocław–Warszawa–Kraków 1986
- Falniowska-Gradowska A., Noga Z., *Testament Jana Sroczyńskiego*, [w:] *Jan Sroczyński (1614–1696), mieszczanin krakowski i dzieje jego fundacji*, *Rocznik Krakowski* 67 (2001), s. 19–47

- Gąsiorowski A., *Ludność napływowa późnośredniowiecznego Poznania*, *Studia i materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza* 11 (1975), z. 2, s. 11–24
- Jovaiša L., *Bractwa*, [w:] *Kultura Wielkiego Księstwa Litewskiego analizy i obrazy*, oprac. V. Ališauskas i in., Kraków 2006, s. 92–113
- Justyniarska K., *Testament mieszczanina przedborskiego Łukasza Janczurkowica z 1668 roku*, *Almanach Historyczny* 3 (2001), s. 189–195.
- Justyniarska K., *Testamenty mieszkańców Krzyżanowic z XVI–XVIII wieku*, *Między Wisłą a Pilicą*. *Studia i Materiały Historyczne* 3 (2002), s. 327–340
- Karpavičienė J., *Moteris Vilniuje ir Kaune XVI a. pirmojoje pusėje*. *Gyvenimo sumiestinimo Lietuvoje atodangos*, Vilnius 2005
- Karpiński A., *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, Warszawa 1995
- Katalogi testamentów mieszkańców miast z terenów Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego do 1795 roku*, t. 1: *Testamenty w księgach miejskich wileńskich z XVI i XVII wieku*. Katalog, oprac. K. Frejlich; t. 2: *Testamenty mieszkańców miast Wołynia od końca XVI do początku XVIII wieku*. Katalog, oprac. N. Biłous; t. 3: *Katalog testamentów mieszkańców Brześcia i Grodna od XVI do początku XVIII wieku*, oprac. N. Sliż; t. 4: *Testamenty mieszkańców lwowskich z drugiej połowy XVI i z XVII wieku*. Katalog, oprac. O. Winnyczenko; t. 5: *Testamenty z ksiąg sądowych małych miast polskich do 1525 roku*, oprac. A. Bartoszewicz, K. Mrozowski, M. Radomski, K. Warda, red. A. Bartoszewicz; t. 6: *Katalog testamentów z krakowskich ksiąg miejskich do 1550 roku*, oprac. J. Wysmulek; t. 7: *Katalog testamentów poznańskich z drugiej połowy XVI i z XVII wieku*, oprac. A. Karpiński, Warszawa 2017
- Kazusek S., *Testament mieszczanki żarnowskiej Agnieszki Frejeckiej z 1755 roku*, *Między Wisłą a Pilicą*. *Studia i Materiały Historyczne* 15 (2014), s. 127–135
- Kiaupa Z., *1522–1526/1536 m. visuomeniniai susirėmimai Vilniuje: ištakos, eiga, pasekmės*, Vilnius 2021
- Klovas M., *Ad perpetuam rei memoriam. Privatūs dokumentai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje*, Vilnius 2021
- Koczy L., *Handel Poznania do połowy wieku XVI*, Poznań 1930
- Kowalski W., *Testament daleszyckiego rajcy z 1637 roku*, „*Studia Kieleckie* 45 (1985), nr 1, s. 129–135
- Kraszewski J. I., *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 3, Wilno 1841
- Krochmal J., *Przemyskie testamenty staropolskie*, *Rocznik Historyczno-Archiwalny* VI (1989), s. 133–160
- Laucevičius E., Vitkauskienė B.R., *Lietuvos auksakalystė. XV–XIX amžius*, Vilnius 2001

- Lopatecki K., *O sposobach udostępniania zawartości ksiąg metryk królewskich*, *Zapiski Historyczne* 86 (2021), z. 3, s. 139–158
- Małecki J.M., *Związki handlowe miast Polskich z Gdańskiem w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968
- Muszyńska J., *Testamenty mieszczan szydłowieckich 1638–1645*, [w:] *Szydłowiec – z dziejów miasta*, red. J. Wijaczka, Szydłowiec 1999, s. 15–34
- Pietkiewicz K., *Radziwiłł Jan h. Trąby (ok. 1474–1522)*, [w:] *PSB*, t. 30, s. 191–192
- Popiołek B., *Woli mojej ostatniej testament ten... Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII i XVIII wieku*, Kraków 2009
- Ragauskas A., *Karaliaus sekretoriaus medicinos daktaro Motiejaus Vorbeko–Lettowo (1593–1663) testamentas – šaltinis įžymiojo vilniečio biografijai*, [w:] *LDK: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos studijos*, Vilnius 2001, s. 44–59
- Rybarski R., *Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu*, t. 1: *Rozwój handlu i polityki handlowej*, Poznań 1921
- Sowina U., *Najstarsze sieradzkie testamenty mieszczkańskie z początku XVI w. Analiza źródłoznawcza*, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* (1991), nr 1, s. 3–25
- Stolet F., *Testament Tomasza Nikla. Przyczynek do dziejów pińczowskich warsztatów budowlanych i kamieniarsko-rzeźbiarskich na przełomie wieków XVI i XVII*, *Biuletyn Historii Sztuki* 32 (1970), nr 3–4, s. 227–244
- Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994
- Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1: *Województwo wileńskie XIV–XVIII wiek*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk, Warszawa 2004
- Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 2: *Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, red. A. Rachuba, Warszawa 2009
- Varsackytė R., *Laikysena mirties akivaizdoje: kauniečių testamentai XVII–XVIII a.*, [w:] *Kauno istorijos metraštis*, t. 8, Kaunas 2007, s. 85–95
- Vitkauskienė B.R., *Złotnictwo wileńskie ludzie i dzieła XV–XVIII wieku*, Warszawa 2006
- Wijaczka J., *Testament Moszka Kuszłowica z Kozienic z 1760 roku*, *Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne* 2 (2001), s. 179–184
- Wijaczka J., *Testament Tomasza Wróbla, mieszczanina szydłowieckiego (jako aneks artykułu) Legaty na rzecz kościoła w Szydłowcu z XVII wieku*, [w:] *Z dziejów parafii szydłowieckiej*, red. tenże, Szydłowiec 1998, s. 17–36
- Zakrzewski A.B., *Wielkie Księstwo Litewskie (XVI–XVIII w.). Prawo – ustrój – społeczeństwo*, Warszawa 2013

Ziemierski M., *Testamenty rajcy krakowskiego Mikołaja Królika (1628–1711) – źródło do dziejów kilku rodzin mieszczan krakowskich w 2 połowie XVII i na początku XVIII wieku oraz położenia różnowierców w Rzeczypospolitej*, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej, r. LVI–LVII (2006–2007), s. 97–117

Ziemierski M., „*Wszystko w egzekucyjnej mieć chcę bez wszelakiej odwłoki*”. *Testament mieszczy krakowskiej Zofii z Ambrozowiczów z 1668 roku*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie”, r. L (2005), s. 27–52.